

KUNSKAPSKONFERENSEN 2022

KONFERENSRAPPORT

Forskning som förändrar civilsamhället
– inkludering, samverkan och social innovation

mucf
Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällesfrågor

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2023
Uppdragsledare: Omar Nur
Omslagsbild: Diego PH/Unsplash
Webb: www.mucf.se

Förord

Den 16 dec 2022 samlades aktörer från offentlig sektor och civilsamhället till Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) årliga Kunskapskonferens om det civila samhället. Kunskapskonferensen arrangerades för nionde gången och runt 180 personer kom till Posthuset i Stockholm för att lyssna till några av Sveriges ledande namn inom forskning om civilsamhället och företrädare från Stockholms stadsmission, Hyresgästföreningen i Gävle samt AI SWEDEN.

Kunskapskonferensen är en årlig konferens som följer den pågående utvecklingen på civilsamhällets områden och vänder sig till tjänstepersoner, beslutsfattare och förtroendevalda inom offentlig sektor och det civila samhället. Syftet med kunskapskonferensen är att sprida kunskap och utbyta erfarenhet mellan forskning/akademien, offentlig sektor och civilsamhället. Den arrangeras av MUCF tillsammans med Vetenskapsrådet, Sveriges kommuner och regioner (SKR) och Ideell Arena.

Årets tema handlade om kunskap som kan användas för att öka inkludering, främja social förnyelse och stärka sektorsövergripande samverkan. Under dagen presenterades aktuell civilsamhällesforskning som bidrar till att förstå förutsättningarna för, och utmaningarna kring, social innovation i civilsamhället samt hur samverkansrelationer mellan olika aktörer kan stärkas. Genom att sprida den kunskap som forskningen kommer fram till, lära av varandra och samverka kan vi skapa bättre förutsättningar för civilsamhället.

Denna konferensrapport är en kort sammanfattning av de olika forskningsstudier som presenterades vid konferensen.

Konferensrapporten har tagits fram av utvecklingsledare Omar Nur på avdelningen för kunskapsstöd. Varje forskare har fått ett eget kapitel för att sammanfatta sitt bidrag till konferensen, och berättelserna är deras egna. Myndigheten riktar ett stort tack till alla som gjorde att konferensen blev så lyckad!

Lena Nyberg, generaldirektör
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Innehåll

Inledning	5
Kortfattad presentation av seminarier	6
Maraton mellan glödlampor – 170 år av social innovation i Stockholms Stadsmission	8
Inledning	8
Social innovation i en stadsmission	9
Maraton mellan glödlampor	9
Referenser	12
Samhällsarbete, områdes- center och urbana gemensamheter – för en socialt hållbar stadsutveckling	13
Inledning	13
Referenser	17
Civilsamhällets betydelser efter flykt	18
Inledning	18
Civilsamhällets roller efter flykt	18
En arena för förhandling och balansering av tillhörigheter	19
Delvis förändrade institutionella förutsättningar	21
Referenser	22
Ungas fritid och idrottens kraft i en delad stad	23
Inledning	23
Referenser	27
Att inkludera marginaliserade grupper i den lokala demokratin	28
Inledning	28
Referenser	32
Plattformer för sektorsövergripande samverkan	34
Möjliga roller för civilsamhället – några teoretiska perspektiv	34
Samverkansplattform med fokus klimatomställning som exempel	36
Preliminära slutsatser från pågående forskning	37
Seminariediskussionen	38
Referenser	39

Inledning

Målet för politiken för det civila samhället är att villkoren för civilsamhället, som en central del av demokratin, ska förbättras. Detta ska ske i dialog med det civila samhällets organisationer och genom att utveckla det civila samhällets möjligheter att göra människor delaktiga. Vidare sker det genom att stärka det civila samhällets förutsättningar att bidra till samhällsutvecklingen och välfärden samt genom att fördjupa och sprida kunskapen om det civila samhället.

Myndigheten för Ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) har sedan 2013 förmedlat medel till forskningsbaserade studier om det civila samhället samt ansvarat för att det finns samlad kunskap om civilsamhällets villkor, sammansättning och utveckling. Vidare sprider myndigheten kunskap om det civila samhällets villkor. Detta sker bland annat genom att myndigheten årligen genomför en kunskapskonferens i samverkan med Vetenskapsrådet, Sveriges kommuner och regioner (SKR) och Ideell Arena.

Kunskapskonferensen är MUCF:s årliga mötesplats för aktuell forskning om det civila samhället och följer den pågående utvecklingen på civilsamhällets politikområden. Syftet med konferensen är att sprida kunskap och utbyta erfarenheter mellan forskning/akademi, offentlig sektor och civilsamhället.

Det civila samhällets organisationer har genom tiderna spelat en betydelsefull roll för demokratisk utveckling, att bryta äldres ensamhet och ungas etablering genom att föreslå och utveckla lösningar på samhällets utmaningar. Civilsamhället etablerar långsiktiga, breda och inkluderande miljöer där människor kan vara delaktiga och växa, men möter också utmaningar som uppstår i vardag och i kris. Sverige har en lång historia där civilsamhällets organisationer skapat verksamheter som sedan blivit välfärdssamhällets norm.

En central förutsättning för att detta ska ske är civilsamhällesorganisationernas möjlighet att vara självständiga, starka, röstbärande och samhällsbyggande. För att förstå hur detta bäst ska stimuleras behövs forskning som ger oss kunskap om grundförutsättningar och insikter om samband och mekanismer.

I de globala och nationella utmaningar som samhället står inför är samverkan mellan det offentliga och civilsamhället ett centralt område för långsiktig hållbar utveckling. Samverkan mellan offentlig sektor och civilsamhällesorganisationer gör att man når längre med sina insatser och får goda effekter och resultat på kort och lång sikt i samhället. Myndigheten har tagit fram en [samverkansmodell](#) i syfte att ge kunskap och inspiration till samverkan. Modellen riktar sig till offentlig sektor vid samverkan med civilsamhället men kan även användas av civilsamhällesaktörer.

Kunskap om civilsamhället, dess aktörer och kontaktytor med andra sektorer fyller en viktig funktion för en positiv samhällsutveckling.

Civilsamhällets organisationer är viktiga innovatörer och samverkansparter i arbetet med att möta aktuella samhällsutmaningar. Genom sina innovativa verksamheter, tjänster och arbetssätt förväntas de bland annat kunna bidra med sociala mervärden, behovsanpassning och medborgerligt engagemang till välfärdsområdet och demokratin. I denna konferensrapport ges en kort sammanfattning av den forskning som presenterades under kunskapskonferensen 2022.

Kortfattad presentation av seminarier

Denna konferensrapport innehåller sammanfattningar av seminarier och presentationer från Kunskapskonferensen 2022.

Maraton mellan glödlampor – 170 år av social innovation i Stockholms Stadsmission

Om hur civilsamhället både historiskt och idag utvecklar och driver nytänkande insatser för att möta aktuella samhällsutmaningar och förbättra människors livsvillkor vad gäller välmående, inkludering och egenmakt.

Malin Lindberg, innovationsforskare vid Luleå tekniska universitet.

Samhällsarbete, områdescenter och urbana gemensamheter – för en socialt hållbar stadsutveckling

Om hur den svenska samhällsutvecklingen präglas av ökande ojämlikhet och polarisering vilket visar sig tydligt i s.k. utsatta bostadsområden med tilltagande segregation, marginalisering och socialt utanförskap där kriminella nätverk idag står i fokus för samhällsdebatten. Redogörelse för grunderna i det som internationellt kallas community work som handlar om att skapa samverkan och bygga nätverk mellan offentliga och andra aktörer och där civilsamhället och föreningslivet har en central betydelse.

Stefan Sjöberg, sociolog (PhD) och docent i socialt arbete vid Högskolan i Gävle.

Civilsamhällets betydelser efter flykt

Perspektiv på civilsamhällets betydelser efter påtvingad migration som kan bidra till förståelsen för den situation vi idag står inför. Ett perspektiv utgår från civilsamhällets olika samhällsroller i sammanhanget.

Therese Ydremark, Fil. Dr i social välfärd med inriktning mot civilsamhället.

Ungas fritid och idrottens kraft i en delad stad

Om ungas förutsättningar för delaktighet i en urban geografi som alltmer kommer att präglas av ojämlika uppväxtvillkor, och om idrott som lösning på samhällets ojämlikhetsproblem.

Magnus Dahlstedt, professor i socialt arbete vid Linköpings universitet.

Inkludera marginaliserade grupper i den lokala demokratin

Om hur demokratiska innovationer som medborgardialog kan inkludera marginaliserade grupper i lokala politiska processer.

Nazem Tahvilzadeh, forskare på det statsvetenskapliga programmet på institutionen för Globala politiska studier vid Malmö universitet.

Plattformer för sektorsövergripande samverkan i praktiken

Om hur olika typer av plattformar som skapats för att stimulera och utgöra forum för samverkan mellan det offentliga och civilsamhället fungerar.

Nils Hertting, statsvetare verksam som forskare vid Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet. Martha Middlemiss Lé Mon, religionssociolog verksam som forskare vid Centrum för mångvetenskaplig forskning om religion och samhälle, Uppsala universitet. Ulrika Persson-Fischier, kulturanthropolog verksam som forskare vid Institutionen för samhällsbyggnad och industriell teknik, Uppsala universitet. Patrik Cras, socialantropolog verksam som forskare vid Avdelningen för landsbygdsutveckling, Sveriges lantbruksuniversitet

Maraton mellan glödlampor – 170 år av social innovation i Stockholms Stadsmission

Malin Lindberg, innovationsforskare vid Luleå tekniska universitet

Inledning

Stadsmissionerna möter dagligen tusentals människor som lever i utsatthet och utanförskap runt om i Sverige. Med hjälp av sina drygt tusen anställda och än fler volontärer arbetar de för alla människors rätt till social och ekonomisk trygghet. Insatserna omfattar allt från akut hjälp i nödsituationer till förebyggande insatser, som finansieras genom gåvor, bidrag, uppdrag, försäljning med mera. Ända sedan den allra första stadsmissionen bildades i Stockholm i mitten av 1800-talet har de initierat och drivit insatser för att fylla luckor i den svenska välfärden. Ett historiskt exempel är den skrivbyrå som Stockholms Stadsmission inrättade 1938 för att möjliggöra arbete och försörjning för partiellt arbetsföra och överåriga kontorister.¹ Ett nutida exempel är Matmissionen som skapades 2015 för att personer med låga inkomster ska kunna handla mat till nedsatt pris, samtidigt som matsvinnet minskas.²

Enligt Sveriges Stadsmissioners grundvärderingar tillhör det deras ”karaktär att vara nytänkande och innovativ, att visa modet att göra det nya och obeprövade”.³ Detta ger uttryck för den innovativitet som kännetecknar många organisationer i civilsamhället.⁴ Allt från idrottsföreningar till hjälporganisationer, kulturföreningar, funktionsrättsorganisationer, studieförbund m.fl. utvecklar och etablerar nytänkande insatser för att tackla samhällsutmaningar i form av ohälsa, arbetslöshet, segregation m.m. Bakom detta ligger en lång historisk tradition, där flera av dagens offentliga välfärdstjänster ursprungligen utvecklades i det svenska civilsamhället.⁵ I Figur 1 nedan illustreras några exempel över tid.

Figur 1. Innovativa insatser i det svenska civilsamhället över tid

¹ Hallerby 1988

² <https://www.stadsmissionen.se/vad-vi-gor/matmissionen>

³ Sveriges Stadsmissioners grundvärderingar 2018, sid 5

⁴ Anheier m.fl. 2019, Lindberg 2021, Lindberg m.fl. 2022

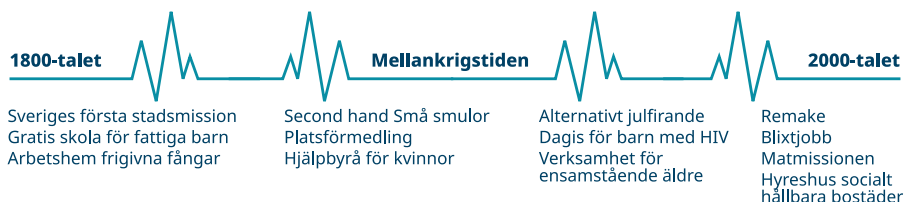
⁵ Friberg m.fl. 2018, Linde & Scaramuzzino 2017, Lundström 1996, Uddhammar 1999

Social innovation i en stadsmission

I internationell forskning har civilsamhällets innovativa tradition härletts till organisationernas ”sociala behovsorientering” – det vill säga att de är inriktade på att upptäcka, artikulera och adressera ouppfyllda sociala behov, särskilt bland människor i utsatta livssituationer.⁶ Detta har studerats i termer av ”social innovation” – som avser utveckling av nytänkande insatser som avser förbättra människors välmående, inkludering och egenmakt, genom nya sociala praktiker, relationer och strukturer.⁷ Det ”nytänkande” handlar i detta sammanhang om mer rättvisa, effektiva och hållbara sätt att möta samhällsutmaningar jämfört med samhällets befintliga välfärdslösningar. Att fylla luckor i välfärden kan därmed sägas vara en viktig drivkraft i social innovation, för att säkerställa att alla människor har tillgång till mat, bostad, försörjning, gemenskap m.m. Det innebär att värdet av social innovation är relativt, på så sätt att det avgörs i relation till det samtida samhällets uppbyggnad och utbud.

Denna relativitet avspeglas i Stockholms Stadsmissions 170-åriga historia, som grundades 1853 för att möta akuta behov i de slumkvarter som växt fram under Stockholms industrialisering och urbanisering.⁸ Fram till sekelskiftet etablerade de bland annat ett ynglingahärbärge, kostnadsfria skolor för fattiga barn och ett arbetshem för frigivna fångar.⁹ Senare, när allt fler basbehov togs omhand inom det offentliga välfärdssystemet, adresserade Stadsmissionen andra luckor i välfärden, exempelvis genom att inrätta en hjälpbyrå för kvinnor på 1930-talet, alternativt julfirande på 1960-talet och ett dagis för barn med HIV på 1990-talet. Det allra senaste exemplet är ett hyreshus med socialt hållbara bostäder som byggs under 2023.¹⁰ I Figur 2 illustreras några av Stockholms Stadsmissions innovativa insatser över tid.

Figur 2. Innovativa insatser i Stockholms Stadsmission över tid

Maraton mellan glödlampor

Att behoven i samhället ständigt förändras är inte bara en drivkraft för att skapa nya lösningar, utan även för att kontinuerligt förnya dessa så att de förblir relevanta och effektiva över tid. De samhällsutmaningar som adresseras i social

⁶ Anheier m.fl. 2019

⁷ Lindberg 2021, Mulgan & Pulford 2010

⁸ <https://www.stadsmissionen.se/om-oss/stockholms-stadsmissions-historia>

⁹ Hallerby 1988, Lindberg m.fl. 2022

¹⁰ <https://www.stadsmissionen.se/vad-vi-gor/boende/hyreshus-byggs-i-farsta-strand>

innovation har dessutom sällan några enkla och snabba lösningar, utan kräver ett stegvist prövande arbetssätt. Forskning visar följaktligen att sociala innovationer ofta utvecklas i snirkliga processer under långa tidsperioder.¹¹ Den klassiska illustrationen av innovation i form av en glödlampa är därför något missvisande i detta sammanhang. För att lyckas påverka komplexa sociala strukturer räcker det sällan med att hitta på en ny idé, utan det krävs framför allt uthållighet och en kombination av flera olika idéer för att mobilisera intressenter, forma och testa lösningar, utforma en verksamhetsmodell med mera. Därmed kan social innovation liknas vid att springa ett maraton mellan en rad glödlampor snarare än att tända en enda sådan.

Stockholms Stadsmission kan sägas ha sprungit ett sådant maraton för att möjliggöra arbete och försörjning för personer som står långt från arbetsmarknaden. Redan på 1800-talet etablerade de ett arbetshem för frivolva fångar, som på 1930-talet följdes av en platsförmedling för människor som har svårt att få arbete och på 1940-talet av ett arbetsinstitut för ”nervkonvalescenter”.¹² Längre fram, 2012, skapade de Blixtjobb med arbete för människor i hemlöshet och missbruk.¹³ Utvecklingen av Blixtjobb har i sig varit ett slags maraton, som startades med inspiration från Bymissionen i Norge¹⁴ och sedan överläts till Skyddsvärnet¹⁵ som i sin tur vidareutvecklat verksamheten. Stockholms Stadsmission erbjuder även arbete och arbetsträning i sina övriga verksamheter, exempelvis Matmissionen¹⁶ och second hand-butiker¹⁷.

Just second hand har i sig varit ett maratonlopp i det svenska civilsamhället. Redan på 1920-talet öppnades ”Små smulor” av Stockholms Stadsmission för att möjliggöra billiga inköp och arbetstillfällen för arbetslösa.¹⁸ Än tidigare, 1899, hade Frälsningsarmén öppnat ”Myrorna” som sägs vara Sveriges äldsta second hand-kedja och som redan då erbjöd arbetsträning och praktik.¹⁹ Över tid har även de ekonomiska och miljömässiga motiven stärkts för second hand-verksamheterna, då överskottet från butikerna finansierat organisationernas övriga sociala insatser och då second hand börjat ses som en del i den ”cirkulära ekonomin”.²⁰ I linje med detta startade Stockholms Stadsmission en remake-verksamhet 2002, där donerade textilier görs om till designplagg som kan säljas till högre pris.²¹ Samtidigt visar studier av Röda Korsets second hand och Matmissionen att det finns vissa målkonflikter mellan social, miljömässig

¹¹ Westley m.fl. 2017

¹² Hallerby 1988

¹³ <https://www.skyddsvarnet.se/press/skyddsvarnet-overtar-verksamheten-blixtjobb-fran-stockholms-stadsmission/>

¹⁴ <https://www.motivation.se/innehall/blixtjobben-ger-mening-och-hopp/>

¹⁵ <https://www.skyddsvarnet.se/press/skyddsvarnet-overtar-verksamheten-blixtjobb-fran-stockholms-stadsmission/>

¹⁶ <https://www.stadsmissionen.se/vad-vi-gor/matmissionen>

¹⁷ <https://www.stadsmissionen.se/om-oss/stockholms-stadsmissions-historia> <https://www.myrorna.se/ommyrorna/var-historia/>

¹⁸ <https://www.stadsmissionen.se/vad-vi-gor/second-hand/fragor-och-svar-om-stockholms-stadsmission-second-hand>

¹⁹ <https://www.myrorna.se/ommyrorna/var-historia/>

²⁰ Lindberg m.fl. 2022

²¹ <https://www.stadsmissionen.se/vad-vi-gor/remake-hallbart-mode-och-design>

och ekonomisk hållbarhet.²² Den senaste trenden inom second hand är att använda artificiell intelligens (AI) för att sortera donerade kläder på ett mer tids- och kostnadseffektivt sätt, vilket bl.a. prövats inom Myrorna och Röda Korsets second hand.²³

Som nämnts har stadsmissionens maratonlopp inte alltid startat på svensk mark. Utöver den norska inspirationen till Blixtjobb skapades till exempel Små smulor med inspiration från Tyskland²⁴, och Matmissionen med inspiration från Österrike²⁵. Studier av andra sociala innovationer visar att deras spridning mellan och inom länder ofta inneburit att de behövt omformas för att matcha behoven och förutsättningarna i det nya sammanhanget.²⁶ Sådan lokal anpassning kan i sig ses som en del i det ”maraton mellan glödlampor” som social innovation liknats vid i denna text.

---

²² Lindberg m.fl. 2022, Sandberg m.fl. 2022

²³ <https://digitalsamtal.se/sa-ska-ai-bli-ett-verktyg-for-second-hand-kedjorna/>

²⁴ <https://www.stadsmissionen.se/vad-vi-gor/second-hand/fragor-och-svar-om-stockholms-stadsmission-second-hand>

²⁵ <https://www.stadsmissionen.se/press-och-opinion/pressmeddelanden/stockholms-stadsmission-oppnar-nordens-forsta-social-supermarket>

²⁶ Kåks m.fl. 2022, Lindberg 2021, Lindberg m.fl. 2022, Åberg 2008

Referenser

- Anheier, H. K., Krlev, G., Mildenerger, G. (red.) (2019). *Social innovation – comparative perspectives*. New York: Routledge.
- Friberg, K., Lundstedt, A., Wallman-Lundåsen, S., Wijkström, F. (2018). *En allmänning i det offentligas tjänst? En resa i Allmänna arvsfondens spår*. Handelshögskolan i Stockholm.
- Hallerby, N. (1988). *Samhalls rötter: från fattigvård till industrikoncern*. Tullinge: Samhall.
- Kåks, P. Bergström, A. Herzig van Wees, S., Målqvist, M. (2022). Adapting a South African social innovation for maternal peer support to migrant communities in Sweden. *International Journal for Equity in Health*, 21(88): 1-11.
- Lindberg, M. (2021). *Social innovation i civilsamhällets organisationer – kunskapsöversikt och policyrekommendationer*. Örebro: Entreprenörskapsforum.
- Lindberg, M., Hvenmark, J., Nahnfeldt, C., Hill, N. (2022). *Social innovation för arbetslivsinkludering*. Luleå: Luleå tekniska universitet.
- Linde, S. & Scaramuzzino, R. (red.) (2017). *Socialt arbete i civilsamhället – aktörer, former och funktioner*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundström, T. (1996). The state and voluntary social work in Sweden. *Voluntas*, 7(2): 123-146.
- Mulgan, G. & Pulford, L. (2010). *Study on Social Innovation*. London: The Young Foundation.
- Sandberg, E. L., Angelin, A., Vamstad, J. (2022). Civilsamhällets matdistribution – en ideal lösning på fattigdom och klimatkris? *Socialmedicinsk tidskrift*, 4: 522-533.
- Uddhammar, E. (1999). Om civilsamhällets roll för demokrati och välfärd. I SOU 1999:84, *Civilsamhället – Demokratiutredningens forskarvolym VIII*, sid 81-119.
- Westley, F., McGowan, K., Tjörnbo, O. (red.) (2017). *The evolution of social innovation – building resilience through transitions*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Åberg, P. (2008). *Translating Popular Education – Civil Society Cooperation between Sweden and Estonia*. Doktorsavhandling, Stockholms universitet.

Samhällsarbete, områdescenter och urbana gemensamheter – för en socialt hållbar stadsutveckling

Stefan Sjöberg, docent i socialt arbete, universitetslektor (PhD) i sociologi, avdelningen för socialt arbete och kriminologi, Högskolan i Gävle

Inledning

Den svenska samhällsutvecklingen har sedan början av 1990-talet präglats av ökande ojämlikhet och polarisering. Den svenska välfärdsmodellen byggde på en omfattande omfördelning från resursstarka delar inom den privata sektorn till den offentliga sektorn. De senaste decennierna har i stället karaktäriserats av vad som kan benämnas en omvänd omfördelning, från den offentliga sektorn till den privata där det samtidigt har skett en koncentration av resurser (Skyrman m.fl. 2022). Denna utveckling har varit särskilt påtaglig i det urbana rummet, där skillnaderna mellan välbärgade villa- och innerstadsområden respektive förorterens miljonprogramsområden har ökat. Den urbana utvecklingen kan benämnas som en socialt ohållbar stadsutveckling, kännetecknad av ökande ojämlikhet, segregation, social exkludering och polarisering som bl.a. har tagit sig våldsamma uttryck i form av tillväxten av kriminella nätverk och skjutningar. Det finns numera bostadsområden som uppfyller kriterierna för vad Wacquant (2008) betecknar ”avancerad marginalisering” med social utsatthet och utanförskap som är så långt gången att utvecklingen är mycket svår att vända. Det är en social situation som det svenska välfärdssamhället länge var förskonat från. I denna konferensrapport redogörs kortfattat, med referenser till egen forskning, för hur samhällsarbete, områdescenter och urbana gemensamheter kan bidra till en socialt hållbar stadsutveckling.

Dagens problem kan inte lösas enbart genom ökad repression eller ökade satsningar på individriktade akutinsatser. Det behöver utvecklas nya metoder av mera förebyggande, uppsökande och områdesbaserad inriktning, för att långsiktigt motverka reproduktionen av socialt ohållbara förhållanden. En avgörande fråga är hur den allvarliga utvecklingen ska kunna brytas och vändas i riktning mot en *socialt hållbar stadsutveckling*, med ökad integration, inkludering, social rättvisa och jämlikhet. Social hållbarhet har blivit ett populärt begrepp. Problemet är att det ofta används vagt och otydligt definierat, även i forskningssammanhang. En nyligen genomförd systematisk forskningsöversikt (Levin m.fl. 2022) visar att det i den internationella forskningen om social hållbarhet finns ett antal centrala teman. Forskningsfältet pekar på att en socialt hållbar utveckling bygger på rättvis, jämlik fördelning av materiella och sociala resurser. Social hållbarhet handlar om att möta människors behov för att skapa goda levnadsförhållanden, hälsa och välbefinnande. Vidare handlar det om att främja likvärdig tillgänglighet, delaktighet och demokratiskt inflytande i

beslutsprocesser för de berörda. Socialt hållbar utveckling förutsätter skapande av sociala relationer, socialt kapital och nätverk. En annan central del är lärande och byggande av kunskap och medvetenhet.

Internationellt brukar socialt arbete sägas stå på tre ben; individinriktat arbete, arbete på grupp- och organisationsnivå, respektive det som på engelska kallas *community work* och på svenska kan översättas till *samhällsarbete*. I Sverige har det individinriktade sociala arbetet länge varit dominerande, delvis förklarar av att den universella välfärdsmodellen gjorde att de jämförelsevis få individer som hamnade utanför välfärdssystemen kunde fångas upp med individinriktade insatser. Men när samhälle och välfärdsmodell har omvandlats och de sociala problemen ökar samtidigt som välfärdsresurserna minskar, så behöver nya arbetssätt utvecklas. Internationellt är samhällsarbete den inte sällan dominerande formen av socialt arbete. Samhällsarbete kan kort sammanfattas som olika former av socialt arbete med exkluderade grupper i utsatta bostadsområden, för att främja en socialt hållbar områdesutveckling genom lokal utveckling, social planering och social mobilisering (Sjöberg & Turunen 2018, 2022).

Områdesbaserat samhällsarbete syftar till en långsiktigt socialt hållbar stadsutveckling. Ett framgångsrikt samhällsarbete utgår från att professionella socialarbetare och andra samhällsarbetare kontinuerligt behöver befinna sig där de berörda människorna lever. Detta är en förutsättning för att kunna skapa dialog samt bygga förtroende och relationer, vilket är mycket svårt om okända professionella aktörer utifrån plötsligt kommer in i ett område för att åtgärda någon problematik. När man känner ett område och människorna som lever där är det möjligt att identifiera andra nyckelaktörer och – personer som är viktiga att få med i ett samverkansarbete. Civilsamhället och dess föreningsliv är här centralt, men det kan också handla om exempelvis eldsjälarna som många boende har förtroende för. Ett framgångsrikt samhällsarbete förutsätter bred samverkan och sociala nätverk bestående av alla konstruktiva aktörer med förankring i ett område; olika offentliga aktörer, föreningsliv och civilsamhälle, engagerade boende samt representanter från det privata näringslivet.

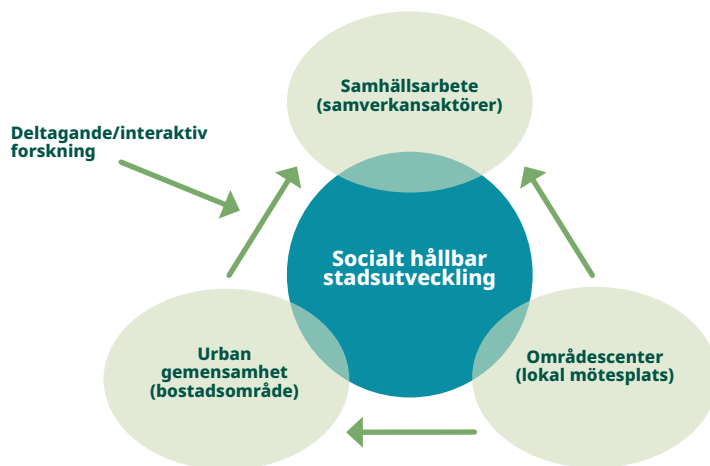
En viktig del i samhällsarbete är samverkan för att sprida information, kunskap och skapa medvetenhet, om samhället och såväl rättigheter som ansvar. När samverkande nätverk har etablerats är det möjligt att börja identifiera gemensamt upplevda problem samt vad man kan göra tillsammans och vem som ska göra vad. Det är här viktigt att främja kollektiv identitet och känslan av tillhörighet. En central punkt är att bryta passivitet och uppgivenhet och att stödja aktivering, engagemang, aktivt deltagande samt demokratiskt inflytande i beslutsprocesser för de berörda. Det finns exempel på stadsförnyelse-/ utvecklingsprojekt där olika experter med god vilja har utformat planer utan att de berörda givits möjlighet att vara aktivt deltagande och ha inflytande i beslutsprocessen, med resultat att boende snarare vänder sig mot projektet än välkomnar det. Samhällsarbete är en långsiktig process under många år som i längden syftar till gemensamt kapacitetsbyggande och kollektiv empowerment, så att de boende själva kan vara drivande i en socialt hållbar områdesutveckling (Sjöberg m.fl. 2015, 2018).

Områdesbaserat samhällsarbete bedrivs i den fysiska stadsmiljön. En viktig utgångspunkt för detta arbete kan vara det som på engelska kallas *community centers* och som på svenska kan benämnas *områdescenter* (Sjöberg & Kings 2022). Ett områdescenter är inte liktydigt med miljonprogrammets stora centrumkomplex, men kan mycket väl vara inrymt där. Områdescenter kan beskrivas som ett lokalt grannskapscenter med lokaler där det finns plats för möten, arrangemang, aktiviteter, kurser, folkbildning med mera. Det kan utgöra en fysisk grund för den samverkan och nätverksbyggande som är centralt i samhällsarbete. Det kan finnas många olika kombinationer av ägarskap, förvaltning, drift och involverade aktörer för olika former av områdescenter. Områdescentret kan genom olika arrangemang och aktiviteter stimulera till engagemang och aktivering samt genom möten, kurser, seminarier med mera. bidra till de boendes lärande, ökade medvetenhet, delaktighet och demokratiska inflytande. Det kan långsiktigt fungera som ett nav för gemensamt resursbyggande och kollektiv empowerment.

Områdescenter kan därmed utgöra, eller skapa förutsättningar för framväxten av, så kallade urban commons, som här översätts till *urbana gemensamheter*. Urban commons handlar om relationen och mötet mellan den fysiskt byggda stadsmiljön och sociala förhållanden, aktörer och aktiviteter. Hur kan stadsmiljön utformas för att skapa gemensamt deltagande, inflytande och aktivitet - och hur kan sociala aktörer gemensamt bidra till skapandet av platser för möten och aktiviteter? Begreppet urban gemensamhet innefattar alltså både det urbana rummet/platsen samt vad som sker där av och med vilka. Urbana gemensamheter är platser/utrymmen i stadsmiljön där människor möts och agerar tillsammans. Även här finns en stor variation av samverkansformer när det handlar om offentlig, privat, civilsamhällelig sektor och ägande, förvaltning, drift och nyttjanderätt. Liksom när det handlar om samhällsarbete och områdescenter så är aktivering, deltagande, inflytande och likvärdig tillgång centrala aspekter när man talar om urbana gemensamheter. Ett områdescenter kan utgöra en lokalt avgränsad urban gemensamhet, men en urban gemensamhet kan också finnas i större skala. I bästa fall kan man se ett helt bostadsområde som en väl fungerande urban gemensamhet (Colding m.fl. 2022, Sjöberg 2022).

I arbetet för en långsiktigt socialt hållbar stadsutveckling kan ett områdesbaserat samhällsarbete, företrädesvis med förankring eller bas i ett områdescenter, fylla en viktig funktion för framväxten av en väl fungerande urban gemensamhet, vilket åskådliggörs i figuren nedan. Civilsamhället och dess föreningsliv har en avgörande betydelse för att denna utveckling ska kunna förverkligas. Det är viktigt att hålla i minnet att den problematiska situation vi nu har att hantera i så kallade utsatta bostadsområden, är resultatet av tre decennier av socialt ohållbar samhälls- och stadsutveckling. Att vända denna utveckling kan i värsta fall ta minst lika lång tid. Det viktigaste nu är att finna vägar och metoder att påbörja detta för den sociala hållbarheten nödvändiga förändringsarbete. Det handlar naturligtvis i hög utsträckning om förhållanden på makronivå såsom ekonomisk politik och socialpolitik. Men det sociala hållbarhetsarbetet behöver ske på många plan, och då kan områdesbaserat samhällsarbete vara en central del i arbetet på bostads-områdesnivå. Även när det handlar om det områdesbaserade samhällsarbetet behövs insikten att det behöver bedrivas långsiktigt. Detta åskådliggörs i detta avslutande intervjuat (Sjöberg m.fl. 2015), från

koordinatör för ett områdescenter där det bedrevs framgångsrikt samhällsarbete i ett mycket utsatt bostadsområde i Mumbai, Indien: ”Det krävdes konstant arbete under tolv års tid innan vi såg resultat”.

Figur 3. Process för socialt hållbar stadsutveckling

Kommentar: Figuren är baserad på Community based participatory research (CBPR), Stefan Sjöberg, 2022.

Referenser

Colding, J., Barthel, S., Ljung, R., Eriksson, F. & Sjöberg, S. (2022). Urban Commons and Collective Action to Address Climate Change. *Social Inclusion*, 10 (1). <https://doi.org/10.17645/si.v10i1.4862>

Sjöberg, S., Rambaree, K. & Jojo, B. (2015). Collective empowerment: a comparative study of community work in Mumbai and Stockholm. *International Journal of Social Welfare*, 24 (4), 364-375. <http://dx.doi.org/10.1111/ijsw.12137>

Sjöberg, S. & Turunen, P. (2018). Samhällsarbetets begrepp, inriktningar och perspektiv. I Sjöberg, S. & Turunen, P. (Red.). Samhällsarbete: aktörer, arenor och perspektiv. Lund: Studentlitteratur. S. 19–43.

Sjöberg, S., Többe-Schukalla, M., Singh, S. & Martinss, K. (2018). Community work in Germany and Sweden in context of changing welfare models. *International Social Work*, 61 (4), 553-570. <http://dx.doi.org/10.1177/0020872816666622>

Sjöberg, S. & Turunen, P. (2022) Community work in Nordic welfare states in transformation: directions, conditions and dilemmas, *Nordic Social Work Research*, 12 (2), 209-216. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2022.2056812>

Sjöberg, S. & Kings, L. (2022). Suburban commons: the rise of suburban social movements and new urban commons in marginalized neighborhoods in Stockholm. *Nordic Social Work Research*, 12 (2), 284-297. <http://dx.doi.org/10.1080/2156857X.2021.1982753>

Sjöberg, S. (2022). Interaktiv följeforskning av projektet Ökad social inkludering i Sandviken: från planering till lansering. Gävle: Högskolan i Gävle. 40 s.

Skyrman, V., Allelin, M., Kallifatides, M. & Sjöberg, S. (2022). Financialized accumulation, neoliberal hegemony, and the transformation of the Swedish Welfare Model, 1980–2020. *Capital and Class*. 10.1177/03098168221128101

Levin, T., Nilsson, C., Sjöberg, S., Barthel, S., Samuelsson, K. & Colding, J. (2022, kommande). *Social sustainability from formation to consolidation – a discourse analysis based on a systematic literature review*.

Wacquant, L. (2008). *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity Press.

Civilsamhällets betydelser efter flykt

Therese Ydreemark, Fil. Dr i Social välfärd med inriktning mot civilsamhället

Inledning

Avhandlingen har skrivits mot bakgrund av tidigare svensk forskning om utrikesföddas deltagande i civilsamhället, forskning som genom åren huvudsakligen haft fokus på organisering utifrån etnicitet, politisk integration, deltagandets möjlighetsstrukturer och organisering i marginaliserade stadsdelar. Färre studier har haft ett civilsamhällesperspektiv och ett längre tidsperspektiv, vilket är ambitionen att bidra med genom avhandlingen.

I fokus står människors förankringsprocesser efter flykt (Korac, 2009) och två dimensioner av medborgarskapet som det beskrivits inom migrationsforskningen; deltagande och tillhörighet (Bloemraad, 2015). Deltagande begränsas här till civilsamhällesdeltagande, medan tillhörighet ses som ett mångfasetterat fenomen som på olika sätt länkar samman individ med det omgivande samhället (May, 2013).

För att kunna belysa dessa processer har 19 personer intervjuats. De flydde alla det som idag är Bosnien och Hercegovina och utgångspunkten för avhandlingen är deras berättelser om civilsamhällesdeltagande under den 25-åriga period som de levt i Sverige.

Civilsamhällets roller efter flykt

Att människors förankringsprocesser efter flykt är processer som rör fler sammanhang än enbart det nya hemlandet blir tydligt i tolkningarna av berättelserna. Det är processer som ofta är präglade av kumulativitet, där det ena deltagandet leder till det andra, där erfarenheter från ett engagemang föder ett annat och där samtidigheten, sett i relation till de båda länderna och även en transnationell kontext, framgår på olika sätt.

Studien visar att samhällsroller som civilsamhället tillskrivits i tidigare forskning, det vill säga i generell mening och inte specifikt i relation till migration, blir tydliga även i det här sammanhanget. Det handlar om tillhandahållande av service för de egna medlemmarna, social integration, civilsamhällets demokratiska roll och deltagande i kollektiv problemlösning. När det gäller exempelvis civilsamhällesdeltagande med fokus i det nya hemlandet framträder samtliga dessa roller under den 25-åriga period som utgör avhandlingens tidshorisont, om än i olika grad under olika perioder. Rollerna tillhandahållande av service för de egna medlemmarna och social integration är tydligare under första tiden i det nya landet, medan civilsamhällets demokratiska roll och deltagande i kollektiv problemlösning framträder tydligare under senare delen av den studerade perioden.

De personliga berättelserna tyder även på att civilsamhällesdeltagande på olika vis har betydelse för tillhörighetsprocesser. Det går därmed att tala om

ytterligare en civilsamhällesroll med betydelse efter flykt; civilsamhället som arena för förhandling och balansering av olika tillhörigheter.

En arena för förhandling och balansering av tillhörigheter

De tillhörighetsprocesser som framträder i berättelserna kan förstås ur två perspektiv, ett som utgår från mer individuellt orienterade processer och ett annat som utgår från att civilsamhället utgör en arena där migrantens tillhörighetsanspråk i det nya hemlandet förhandlas i hennes omgivning.

Utifrån ett individuellt perspektiv kan civilsamhället ge utrymme för flerdimensionella tillhörigheter. Det kan handla om tillhörighet i relation till det ursprungliga hemlandet vilken kan manifesteras exempelvis genom politisk påverkan, tillhörighet utifrån kön som blir tydlig genom kvinnors organisering och tillhörighet utifrån gemenskaper som utgår från universella rättigheter vilken kan ta form genom engagemang i transnationella organisationer. Men tillhörighetsprocesser äger även rum i relation till det nya hemlandet genom att migranten exempelvis kan förbereda sig för ett liv i det nya samhället, börja se sig själv som en del av det nya landet, men även tidigt efter flykten agera som medborgare, oavsett formell medborgarskapsstatus. Förutsättningar för nya tillhörigheter kan även skapas genom interaktion med människor i det nya hemlandet. Det här är tillhörighetsprocesser som kan äga rum i olika organisatoriska sammanhang, ett av dessa migrantorganisationen. Denna typ av organisationen utgör därmed ett av de civilsamhällessammanhang där individens förhandling av olika tillhörigheter kan ges utrymme inledningsvis efter flykten, och där olika tillhörigheter med tiden kan balanseras. Civilsamhället, och migrantorganisationen, kan därmed ses som sammanhang med utrymme för både kontinuitet och förändring efter flykt.

Det här talar för att integrationsprocesser bör ses som mer komplexa än som de ofta utmålas. Inte sällan beskrivs integrationsprocesser äga rum när migranter möter majoritetsbefolkning, men social integration bör förstås ses som ett flerdimensionellt fenomen som inte enbart kan sökas i de sociala nätverk som involverar migranter och majoritetsbefolkning, utan även i sociala nätverk inom den egna migrantgruppen och i relation till andra migranter och migrantgrupper. Det här konstaterandet innebär ett ifrågasättande av det argument som utgår från att det endast är genom överbyggande sociala nätverk som integrationsprocesser äger rum, om vi med dessa nätverk menar sociala relationer mellan migranter och majoritetsbefolkning.

Det här är även ett resultat med bäring på politiken och det offentliga stöd till organisationer skapade på etnisk grund. Det offentliga stöd till denna typ av organisationer har ofta motiverats utifrån migranters möjlighet till att bevara och utveckla samhörigheten i den egna etniska gruppen. Detta politiska mål har dock beskrivits stå i ett spänningsförhållande till statens mål att integrera dessa organisationers medlemmar i den övergripande medborgargemenskapen (Borevi, 2004). En slutsats utifrån den här avhandlingen är dock att detta spänningsförhållande inte behöver råda i praktiken, här framstår i stället migrantorganisationen som ett sammanhang där förhandling av tillhörighet i relation till det nya landet ges utrymme inledningsvis efter flykten och som ett

rum varigenom migranten med tiden kan balansera olika tillhörigheter, varav tillhörighet i relation till det nya landet utgör en aspekt.

I berättelserna blir det även tydligt hur personer med utländsk bakgrund verkar för inkludering av nyanlända, men även hur samma brobyggarfunktion efter ett antal år i det nya landet anammats av de som en gång var nyanlända såsom exempelvis under mitten av 2010-talet när nyanlända stod inför liknande förankringsprocesser som de intervjuade gjorde på 1990-talet.

Ett andra perspektiv på de tillhörighetsprocesser som belyses i avhandlingen handlar om att migrantens anspråk på tillhörighet förhandlas i hennes omgivning. I det här sammanhanget står majoritetsorganisationer, men även det vidare majoritetssamhället, i fokus. De personliga berättelserna illustrerar hur civilsamhället under den första tiden i det nya landet är en arena där migrantens tillhörighetsanspråk i det lokala civilsamhällessammanhanget både kan accepteras och avvisas. Genom det längre tidsperspektivet framgår att dessa förhandlingar i ett senare skede inte resulterar i avvisande på samma explicita vis som inledningsvis, utan snarare i vad som kan ses som ett begränsande av tillhörighet. En tvetydig bild framstår alltså; att som utrikes född vara aktiv i civilsamhället kan innebära att både ha handlingsutrymme och att möta motstånd på grund av sitt ursprung. Denna tvetydiga bild bekräftar även det som politiska teoretiker har pekat på när det gäller civilsamhället, att samtidigt som civilsamhället kan driva på politiken för förändringar i samhället, kan det i sig självt utgöra ett sammanhang som förstärker och även producerar exkludering och ojämlikhet (Chambers, 2002; Phillips, 2002; Walzer, 2002).

Denna tvetydighet kan även förstås ur ett organisationsperspektiv. Migrantforskare har tidigare visat att organisationer genom olika organiserande praktiker ”definierar” vilket (mänskligt) kapital som är relevant och att migranter utifrån det kan organiseras in eller ut i ett visst arbetsmarknads-sammanhang (Bucken-Knapp m.fl., 2020). Organisationers organiserande praktiker ses därmed som mekanismer för inkludering eller exkludering, vilket är ett perspektiv som i avhandlingen appliceras på civilsamhällessammanhanget. I de berättelserna som ligger till grund för den här avhandlingen blir den exkluderande mekanismen på organisationsnivå synlig i organisationsföreträdares berättelser om hur de migrantorganisationer de företräder, religiösa såväl som sekulära, enligt dem, inte värdesätts lika högt som majoritetsorganisationer och att de därmed inte ges samma möjligheter att verka. Organisationsföreträdares berättelser har tolkats som att de upplever att de inte tas i anspråk i ett bredare samhällsperspektiv och i relation till det offentliga Sverige.

Mot bakgrund av de här båda perspektiven på den civilsamhällesroll som rör förhandling och balansering av tillhörigheter efter flykt menar jag att det är en roll som även den bör ses som en samhällsroll, likt exempelvis civilsamhällets demokratiska roll, eftersom människors förankringsprocesser har betydelse inte bara på individnivå, utan även på samhällsnivå, för den medborgerliga samhörigheten.

Delvis förändrade institutionella förutsättningar

Ett av skälen till att utgå från den flyktinggrupp som ofta beskrivs som den mest sannolika när det gäller integration är antagandet att det är en av de grupper som i stor utsträckning har använt sig av det svenska institutionella ramverket för att hitta former för deltagande. Följande institutionella förutsättningar visade sig vara betydelsefulla för de deltagande- och tillhörighetsprocesser som belyses i avhandlingen:

- Möjliggörande av organisering bland annat genom offentliga medel, inklusive organisering på etnisk grund.
- Politisk styrning som främjar sociala integrationsprocesser genom offentliga medel till civilsamhällesaktörer såsom migrantorganisationer men även majoritetsorganisationer.
- Permanenta uppehållstillstånd tolkas i avhandlingen som en vändpunkt som ger migranten möjlighet att tänka sig ett liv i det nya hemlandet.

Mot bakgrund av det bosniska fallet, som det tolkas i avhandlingen, kan konstateras att förutsättningarna för deltagande- och tillhörighetsprocesser har ändrats genom den nya migrationslagstiftningen. Detta genom att tillfälliga uppehållstillstånd idag är regel för flyktingar och alternativt skyddsbehövande samt genom åtstramningar vad gäller möjligheter till familjeåterförening. Båda dessa förändringar torde försvåra individuella tillhörighetsprocesser i relation till det nya hemlandet.

De institutionella förutsättningar som visade sig vara betydelsefulla för de deltagande- och tillhörighetsprocesser som belyses i avhandlingen, och som fortfarande är aktuella, är möjliggörande av organisering bland annat genom offentliga medel samt politisk styrning som främjar sociala integrationsprocesser.

Referenser

- Bloemraad, I. (2015). Theorizing and analyzing citizenship in multicultural societies. *The sociological Quarterly*, 56, 591-606.
- Borevi, K. (2004). Den svenska diskursen om staten, integrationen och föreningslivet. I B. Bengtsson (Red.), *DS 2004:49 Föreningsliv, makt och integration* (s. 31-64). Fritzes.
- Bucken-Knapp, G., Omanović, V. & Spehar, A. (2020). *Institutions and Organizations of Refugee Integration. Bosnian-Herzegovinian and Syrian refugees in Sweden*. Palgrave Macmillan.
- Chambers, S. (2002). A critical theory of civil society. I S. Chambers & W. Kymlicka (Red.), *Alternative conceptions of civil society*. Princeton University Press.
- Korac, M. (2009). *Remaking Home: Reconstructing Life, Place and Identity in Rome and Amsterdam*. Berghahn Books.
- May, V. (2013). *Connecting self to society Belonging in a changing world*. Palgrave Macmillan.
- Phillips, A. (2002). Does feminism need a conception of civil society? I S. Chambers, & W. Kymlicka (Red.), *Alternative conceptions of civil society* (s. 71-89). Princeton University Press.
- Walzer, M. (2002). Equality and civil society. I S. Chambers & W. Kymlicka (Red.), *Alternative conceptions of civil society*. Princeton University Press.

Ungas fritid och idrottens kraft i en delad stad

Magnus Dahlstedt, professor i socialt arbete vid Linköpings universitet

Inledning

Ungas fritidsaktiviteter som en potential för social förändring är en fråga som på senare tid rönt stor uppmärksamhet. Inte minst mot bakgrund av senare års intensiva debatt som förts med anledning av växande klyftor och fördjupad segregation (Dahlstedt 2018).

Hur ser ungas tillgång till meningsfulla fritidsaktiviteter ut i ett alltmer segregerat stadslandskap? Hur formas ungas fritid av ojämlika uppväxtvillkor? Vilken potential har deltagande i fritidsaktiviteter, och mer specifikt idrott, när det gäller att motverka rådande mönster av ojämlikhet och segregation? Dessa frågor har närmare undersökts inom ramen för två studier som finansierats av MUCF (se vidare Dahlstedt & Ekholm 2020; Dahlstedt m.fl. 2022).

Båda dessa studier riktar ljuset mot en typ av insats som under det senaste decenniet fått stor spridning runtom i landet, där idrott används som ett redskap för att nå olika socialpolitiska ändamål. På senare decennier har idrotten i såväl forskning som politik tillskrivits väsentliga krafter när det gäller att möta allehanda samhällsliga problem och åstadkomma förändringar i önskvärd riktning.

Det är i och för sig inget i sig nytt att idrotten används som politiskt redskap, för olika ändamål. Idrotten är i själva verket sedan länge del av en svensk folkrörelsetradition, där den haft funktionen att bidra inte bara till folkhälsa och ett sunt leverne utan också till demokrati genom att fostra både unga och vuxna till goda samhällsmedborgare. På senare tid har det dock skett en påtaglig utveckling där idrotten fått ett alltmer uttalat uppdrag att bidra till socialpolitiska målsättningar, däribland integration, jämställdhet och brottsprevention.

Insatserna som undersökts i de båda studier som finansierats av MUCF kan ses som del av denna utveckling. Närmare bestämt undersöks två specifika insatser riktade mot socioekonomiskt utsatta områden i två medelstora svenska städer. I studierna väljer vi att benämna områdena den urbana periferin, områden präglade av samspel mellan begränsad tillgång till sociala, ekonomiska och politiska rättigheter.

I respektive område har vi med hjälp av kvalitativa intervjuer och deltagande observation varit intresserade av att närmare undersöka olika aktörers sätt att se på och skapa mening kring insatserna och de aktiviteter som anordnas, hur aktiviteter organiseras och blir möjliga genom de olika former av samverkan som omger verksamheterna. Bland de aktörer som intervjuats kan vi räkna organisatörer, ledare, sponsorer, lokala politiker och tjänstepersoner, företrädare för polis, skolor och socialtjänst, och inte minst några av de unga som deltar i de aktiviteter som anordnas (se vidare Dahlstedt & Ekholm 2021; Ekholm m.fl. 2022).

Båda insatserna består konkret av fotbollsaktiviteter som anordnas inomhus, där barn och unga ges möjlighet att delta gratis. Aktiviteterna anordnas i samarbete med lokala föreningar, utan att för den sakens skull vara en del i föreningarnas övriga verksamhet.

Den ena insatsen kallar vi Midnattsfotboll, som är del av en bredare insats finansierad och koordinerad av en nationell stiftelse, med förgreningar på ett tjugotal ställen runtom i landet. Insatsen finansieras därutöver av ett antal sponsorer, samt med stöd från respektive kommun, inte minst i form av lokaler. I studien har vi närmare undersökt hur aktiviteterna tar form i två områden, ett i respektive stad (Dahlstedt & Ekholm 2020, 2021).

Den andra insatsen kallar vi Bollen. Den anordnas med hjälp av projektmedel från en nationell finansör, i samarbete med kommunen i en av städerna, framför allt vad gäller tillgång till lokaler (Dahlstedt m.fl. 2022; Ekholm m.fl. 2022).

Båda insatserna är anordnade med ambitioner om att de ska vara mötesplatser för barn och unga i respektive stad, en möjlighet att träffas för att utöva en meningsfull fritidsaktivitet. Utifrån våra studier kan vi konstatera att insatserna på respektive plats också tar form som påtagliga mötesplatser, där vissa barn och unga möts, men där andra inte delar.

När det gäller Midnattsfotbollen så finns uttalade ambitioner om att nå både killar och tjejer. Trots det är den överväldigande majoriteten av de som deltar killar, medan antalet tjejer är avsevärt lägre. När det gäller Bollen är förhållandet det omvända. Där är det uteslutande tjejer som deltar. Detta hänger till skillnad från Midnattsfotbollen samman med en uttalad ambition om att skapa en mötesplats endast för tjejer.

Gemensamt för båda insatserna är att de fungerar som mötesplatser för barn och unga som i huvudsak är bosatta i de områden där aktiviteterna anordnas, eller i andra delar av stadens urbana periferi. En gemensam utmaning som påtalas av både organisatörer och ledare består med andra ord i att få barn och unga från stadens mer privilegierade områden att delta.

Utifrån våra studier framgår klart och tydligt att deltagande i fotbollsaktiviteterna handlar om något mer än bara fotboll. Fotboll må vara den omedelbara anledningen till att deltagarna träffas, men träningsstillfällena handlar inte bara om fysisk aktivitet. De har inte minst en viktig social funktion, som ett tillfälle att träffa och lära känna människor. De flesta beskriver en stor uppskattning över att ges möjlighet att umgås med både tidigare och nya bekantskaper, prata, hänga. Deltagarna beskriver återkommande fotbollsaktiviteten som en på flera sätt meningsfull plats, där de kan bli sedda, uppskattade och lyssnade till. Inte minst träder aktiviteterna fram som en möjlighet för deltagarna att lära sig olika saker, sådant som omedelbart rör fotbollen, givetvis, såsom teknik och taktik, men också sådant som handlar om att bli del av ett lag, fungera i ett större socialt sammanhang. Dessa saker kan på en mängd sätt vara både värdefulla och användbara för deltagarna, i livet utanför idrottshallen och fotbollsplanen, idag och inför framtiden.

Därmed handlar aktiviteterna som anordnas om att med fotbollen som medel på olika vis fostra deltagarna. Grovt sett kan vi i aktiviteterna se en spänning mellan två sorters fostran, en mer inriktad på omsorg, en mer inriktad på kontroll. Den ena sortens fostran utesluter inte den andra, utan

de förekommer sida vid sida och stundtals är de intimt sammanvävda med varandra. Spänningen mellan omsorg och kontroll är inte på något vis unik för dessa specifika sammanhang, eller ens för just fotbollen eller idrotten i stort, utan samma spänning känns igen från en rad sammanhang, inte minst från det sociala arbetets historik (Ekholm & Dahlstedt 2023).

Den fostran som utspelar sig i Bollen är huvudsakligen inriktad på omsorg (Ekholm m.fl. 2022). Vi kan se att aktiviteter anordnas med ambitioner om att på olika vis göra det möjligt för tjejer att ta plats, att uttrycka sina erfarenheter och åsikter. Med avstamp i tjejernas uttryckta erfarenheter och viljor formas och förändras aktiviteternas inriktning och innehåll. En väsentlig del av aktiviteterna består av olika inslag som går ut på att frammana en medvetenhet bland de deltagande tjejerna, som inte minst kretsar kring tjejernas rättigheter i relation till samhälleliga normer och förutsättningar.

I kontrast träder den slags fostran som tar form inom ramen för Midnatts-fotbollen fram som huvudsakligen inriktad på ordning och disciplin (Ekholm & Dahlstedt 2023). Visserligen förekommer det även vissa tillfällen då till exempel matchspelet blåses av för kortare samtal om saker som inträffat och som föranleder förtydligande av de regler som gäller och de principer som gäller för hur lagkamrater och motspelare bör agera i förhållande till varandra. Men merparten av de ansträngningar som görs i samband med aktiviteterna handlar om att på olika vis tydliggöra och inskräpa de regler som gäller och att mana deltagarna till disciplin och regelefterlevnad. Denna slags fostran till disciplin ramar inte sällan in av ambitioner om att avleda deltagarna, bort från tankar och beteenden som kan innebära risk för kriminalitet och andra former av skadligt beteende.

Insatserna är båda exempel på hur fotbollen kan användas som ett sätt att ge barn och unga tillgång till fritidsaktiviteter som annars med största sannolikhet inte skulle finnas. I Bollens fall går det rentav att se hur fotbollen kan bli ett medel för att bedriva vad som närmast kan beskrivas som ett områdesbaserat samhällsarbete med ambitioner om social förändring (se Sjöberg & Turunen 2018). En väsentlig del av detta arbete går ut på att sänka trösklarna för tjejer att delta i aktiviteterna.

Just med anledning av det är det endast tjejer som deltar, för att på så vis skapa ett rum där tjejer ges möjlighet att delta på egna villkor, utan att behöva störas och avbrytas av killar. I detta avseende finns också i organiseringen av Bollen en uttryckligen kompensatorisk ambition. I Bollen ges tjejerna, varav flertalet kommer från familjer med begränsade ekonomiska resurser, möjlighet att låna utrustning. När det gäller klädsel, tider och regler utformas aktiviteter på ett så flexibelt sätt som möjligt. För att ytterligare sänka trösklarna för att delta tonas, dessutom, tävlingsmomentet ned, vilket i sin tur skapar en viss utmaning när det gäller att hitta rätt balans mellan tävling och lek, eftersom det finns en del tjejer som skulle föredra större inslag av tävling i aktiviteterna.

Hur ska vi då se på frågan om idrottens och fotbollens potentiella kraft att åstadkomma förändring? En viktig startpunkt för att ta sig an denna fråga är den enkla iakttagelsen att deltagarna i stort upplever aktiviteterna som meningsfulla. Det gäller båda insatserna, oavsett plats och vilka det är som deltar. Insatserna skapar mening för barn och unga i en värld som på så många sätt dränerar dem på mening, pekar ut dem som busar och hot, för att de bor på

fel sida av stan. Det är en till synes banal, men likafullt väsentlig utgångspunkt. Om det inte vore för denna upplevelse av meningsfullhet skulle nämligen idrotten inte ha någon som helst kraft. För vissa är deltagandet rentav livsnödvändigt, som ett frirum som gör det möjligt att för en stund glömma ovisshet och oro. Det gäller inte minst de unga som svävar i ovisshet om de ska få stanna i landet eller inte.

Så visst finns det i idrotten potentiella krafter, som under vissa omständigheter kan tänkas omsättas i verklig förändring. En av dessa omständigheter är i vad mån det för olika insatser är möjligt att nå till barn och unga genom att på olika vis sänka trösklarna för deltagande. Samtidigt aktualiseras här en viktig fråga, nämligen vilka förväntningar som egentligen är rimliga att ställa på just idrotten, liksom andra frivilliga initiativ, som en lösning på samhällets problem. Lika mycket som idrotten används som ett sätt att möta samhällets problem kan idrotten ses som ett symptom på samma problem.

Vi lever i en tid där välfärden ömsar skinn och samhället delas upp. Städer och landsdelar faller alltmer isär, där uppväxtvillkoren för barn och unga på olika platser får framtidens att ta form som skilda världar. I spåren av denna utveckling ser vi oroligheter, skjutningar, våld.

Framväxten av frivilliga initiativ som med olika medel möter behoven som skapas i det välfärdspolitiska systemskiftets spår kan ses lika mycket som symptom som lösningar (se Altermark & Dahlstedt 2022). Idrotten kan vara en del i svaret på samtidens utmaningar, eftersom idrotten gör det möjligt att skapa relationer med barn och unga som bygger på meningsfullhet och ömsesidig respekt. Sådana relationer tar lång tid att etablera, men kan raseras på nolltid. Samtidigt är det inte rimligt att tro att idrotten kan ersätta ett långsiktigt förändringsarbete med siktet inställt på de ojämlika strukturella sammanhang som är fortsatt grogrund för misstro, våld och brottslighet.

Även om insatser som använder fotboll som redskap kan ses som symptom på samhällets problem visar våra studier på att det i fotbollen trots allt finns en potential. Fotbollsaktiviteter kan inte minst göra det möjligt för barn och unga att ta plats, formulera sina erfarenheter och viljor. Däri finns i sin tur en potential att resa krav på förändring, där barn och unga genom att använda möjligheten att delta i idrott samtidigt kan göra anspråk på rätten att delta i samhället i övrigt, oavsett tillgång till resurser, kön eller tillhörighet. Där har idrotten onekligen en kraft, utnyttjad eller inte, oavsett hur dess eventuella samhällsnytta ska värderas.

Referenser

- Altermark, N. & Dahlstedt, M. (red.) (2022) *Efter systemskiftet – för en ny gemenskap*, Verbal.
- Dahlstedt, M. (red.) (2018) *Förortsdrömmar: Ungdomar, utanförskap och viljan till inkludering*, Linköping University Electronic Press.
- Dahlstedt, M. & Ekholm, D. (2020) *Idrott, ungdomar och sociala innovationer: Om civilsamhället som medel för social inkludering i stadens periferier*, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.
- Dahlstedt, M. & Ekholm, D. (red.) (2021) *Idrottens kraft? Ungas livsvillkor och ojämlikhetens problem i en segregerad stad*, Studentlitteratur.
- Dahlstedt, M., Ekholm, D. & Wernesjö, U. (2022) *Flickors deltagande i idrott och dess potential för inkludering*, Myndigheten för civilsamhälles- och ungdomsfrågor.
- Ekholm, David, Wernesjö, Ulrika & Dahlstedt, Magnus (2022) *Bollen i rörelse: Tjejfotboll, fostran och normkritik i den urbana periferin*, Linköping University Electronic Press.
- Ekholm, D. & Dahlstedt, M. (2023) *Sport as Social Policy: Midnight Football in the Community*, Routledge.
- Sjöberg, S. & Turunen, P. (red.) (2018) *Sambällsarbete: Aktörer, arenor och perspektiv*, Studentlitteratur.

Att inkludera marginaliserade grupper i den lokala demokratin

Nazem Tahvilzadeh, forskare och docent i statsvetenskap vid Södertörns högskola

Inledning

Den ökade samhälleliga ojämlikheten är en stor utmaning för demokratin. Ojämlikheterna undergräver legitimiteten för det demokratiska styrelseskicket och sammanhållningen i samhället. När olika grupper har olika möjligheter att påverka sina liv och samhällsutvecklingen, uppträder en rad problem som samhället behöver tampas med. Vi bevittnar idag politiska krafter som driver en politik med syfte att begränsa demokratins centrala fundament: fri- och rättigheter, rättssäkerhet och jämlika livschanser. Samtidigt ser vi också att allt fler grupper vänder sig bort från befintliga och etablerade kanaler för politiskt deltagande, och att misstron mot det politiska systemet groer. I det samtida politiska landskapet representerar de nya sociala rörelserna olika tendenser, vilka alla inte driver på för ökad demokratisering. Vilken väg civilsamhället kommer att ta vet vi inte. Men vi vet med relativ säkerhet att en sämre fungerande demokrati stärker elitens grepp om samhällsutvecklingen, vilket skapar en negativ cirkel med än större ojämlikheter och elitstyre som resultat.

Så hur kan vi motverka denna postdemokratiska utveckling? Detta är en fråga som sysselsätter många av världens skarpaste hjärnor inom demokratiteori och det stora forskningsfältet om demokratins utmaningar. Detta forskningsfält inrymmer många hoppfulla perspektiv. Det går att fördjupa demokratin. Civilsamhällets aktiviteter präglas i många delar av världen av demokratiserande ambitioner genom att stärka marginaliserade gruppers deltagande och påverkan över sina liv. Även samhällseliter kan uppleva oro inför demokratins framtid och därför ta initiativ för att försöka stärka politiska jämlikheter, även om detta kan innebära att de själva kan förlora inflytande. ”Styrningsdriven demokratisering” är ett fenomen som sammanfattar hur stater själva reagerar mot demokratins förfall och initierar *demokratiska innovationer* som syftar till att fördjupa demokratin. Detta förefaller paradoxalt. Istället för arga medborgare som kräver makt över politiska beslut, står teknokrater och administratörer ut som demokratiseringens förtrupper genom att uppmana medborgare att ta mer plats i politiska processer. Hur fungerar detta? Fördjupas demokratin genom dessa innovationer i medborgardeltagande där marginaliserade grupper ska ges mer inflytande i politiken?

I en forskningsöversikt på uppdrag av Sveriges och kommuner och regioner sammanställde jag hösten 2022 några nyckeltexter inom detta forskningsfält. Syftet var att besvara frågan om medborgardialoger kan inkludera marginaliserade grupper och bidra till ökad politisk jämlikhet? Och i så fall hur?

Medborgardialoger är exempel på nya demokratiska innovationer som ofta syftar till att inkludera marginaliserade grupper. Dessa *deltagande styrmodeller* är

offentliga insatser med syftet att stärka och förverkliga ideal om självstyrelse på nya sätt för sammanhanget. Här kan fem ”familjer” av aktiviteter särskiljas: *Deliberativa mini-publiker*: tillfälliga forum där deltagare rekryteras och interagerar i olika policyfrågor med eller utan makthavare. *Samverkande styrning* (collaborative governance): forum av olika slag för interaktion kring politiska frågor mellan medborgare och makthavare, både experter och politiker i offentlig styrning. *Deltagande budgetering* kring kommunal eller regional budgetering. Vidare inkluderas även *folkomröstningar* och *medborgarinitiativ* samt *digitalt deltagande* som (e-deltagande, internet- och sociala mediebaserade interaktionsformer) i dessa processer. De senare två kategorierna avgränsas dock bort från denna forskningsöversikt.

Forskningen om deltagande styrmodeller är till att börja med omöjlig att sammanställa på grund av det stora antalet studier i världen. Fokuserar vi på studier som identifierat möjligheter att inkludera marginaliserade grupper i politiska processer har vi fortfarande ett oöverskådligt fält att hantera. Nerslag i tongivande forskningsstudier ger heller ingen entydig slutsats av de månghövdade initiativens effekter på politik och samhälle. Dessa omständigheter försvårar möjligheterna att erbjuda enkla svar. Forskningen säger helt enkelt olika saker om dessa fenomen. Sammanfattat kan vi ändå tolka forskningen som att deltagande styrmodeller *kan* bidra till ökad inkludering av marginaliserade grupper, men att detta inte sker under vilka omständigheter som helst. Utmaningen är att skapa en djupare förståelse för *när* och *hur* deltagande styrning kan appliceras i relation till de mål som förväntas uppnås.

För professionella aktörer som vill tillämpa metoder i praktiken är slutsatserna kanske en besvikelse. Inkluderande former av deltagande styrning innebär mer än en inbjudan eller rekrytering av marginaliserade grupper. Det krävs också mer än en policy för deltagande. För att åstadkomma inkludering krävs sammanhang för jämlika förutsättningar för dialog mellan grupper med olika möjligheter att delta. Det krävs också att processerna är suveräna och har ”klös” i relation till andra beslutsfattande processer. De bör ha en oberoende inverkan på politiska beslut. Detta innebär att offentliga aktörer bör erbjuda så generösa former för deltagande som möjligt och att medborgarna uppfattar dessa som meningsfulla. Varför annars lägga tid och energi på deltagandet? Sammanhanget för deltagandet bör förankras i lokala berättelser och perspektiv som tar hänsyn till människors särskilda förutsättningar. Vilka mekanismer som kan skapa jämlika dialoger och suveräna processer varierar beroende på situation och sammanhang – det kan därför vara problematiskt att generalisera vissa principer. Det krävs ideologiska och politiska processer som stärker ett aktivt och fullvärdigt medborgarskap och det krävs socialt och politiskt engagemang för att forma nya rum för deltagande till meningsfulla sammanhang för politiska interaktioner och beslut. Annars riskerar medborgardialoger att bli ”tomma rum”. Utifrån sammanställningen av litteraturen i översikten kan följande generella faktorer lyftas fram som centrala för förverkligandet av inkluderande deltagande styrning:

Politiskt stöd: politiskt ledarskap och styrande legala ramverk, föreskrifter, policies och andra bestämmelser bör främja och stödja initiering och genomförande av processerna och försvara dess inkluderande funktioner och syften.

Administrativt stöd: implementeringen av processer bör genomföras med hjälp av adekvata resurser och reglerande ramverk där offentliga tjänstepersoner och andra implementeringsfunktioner främjar och stödjer genomförandet.

Del av jämlikhetsorienterade politiska ramverk: processer bör arrangeras som del av program med syfte att gynna marginaliserade grupper genom t.ex. erkännande eller omfördelning. Deltagandet ska kunna generera konkret nytta för alla parter, i synnerhet historiskt missgynnade grupper genom att förbättra människors liv i sammanhang av ojämlikhet.

Tydlig och adekvat organisering: deltagande styrinitiativ bör genomsyras av tydliga principer och organiseringsformer där urval av deltagare, form av interaktioner och koppling till beslutsprocesser bör vara transparenta på förhand och möjliga att ifrågasätta och förändra. Kommunikationerna bör ha som målsättning att organisera deliberativa, förhandlande eller direkta deltagandeformer (t.ex. omröstning, gemensamt beslutsfattande, tydliga mandat inom vissa steg av policyprocessen).

Stöd, organisering och resurser för att stärka marginaliserade gruppers deltagande bör finnas med i planering och genomförande av deltagande styrinitiativ eller på andra sätt föregå deltagandet. Ett robust självorganiserat civilsamhälle bland marginaliserade grupper som bidrar till etableringen av olika motoffentligheter där grupper själva kan träna och öva i aktivt medborgarskap, kan i kombination med adekvata urvals-, kommunikations- och beslutsformer bidra till effektivare inkludering och social förändring.

Vad innebär detta för statliga, kommunala eller regionala aktörer som vill inkludera marginaliserade grupper genom medborgardialog? Vad betyder detta för civilsamhällets organisationer med samma ambitioner?

Det viktiga är att inte ägna sig åt eller prata om inkludering eller demokrati-fördjupande aktiviteter om det saknas en verklig ambition att dela med sig av makt eller inflytande över beslut som påverkar människors vardag. Demokratin har begränsad kapacitet att på sikt överleva sådana känslomässiga besvikelser. Det är viktigt att i utgångspunkten för varje initiativ beakta att den politiska ojämlikheten genomtränger alla forum och relationer för beslut och handling. Beroende på vilka grupper som initiativen vill inkludera och det sammanhang inom vilken processerna ska äga rum, finns det oändligt mycket omständigheter att vara vaksamma på och beakta. Det går därför inte att formulera en given metod eller ett arbetssätt som är möjlig att applicera överallt. Ovanstående faktorer är generella principer som bör genomsyra de många vägval som offentliga aktörer och civilsamhället kan beakta för att uppnå inkludering. I Sverige är forskningserfarenheterna från medborgardialoger att dessa processer sällan uppnår bestående inkludering. Detta beror på att ett eller flera av ovanstående faktorer inte har genomsyrat medborgardialogerna.

Nu kanske detta resonemang antyder att det enda sättet för inkludering av marginaliserade grupper är medborgardialog. Men så är det inte. Civilsamhället har ett stort ansvar att inte endast agera reaktivt på offentlig styrning utan att med energi och mod skapa inkluderande forum i samhället som stärker marginaliserade gruppers självorganisering. För att marginaliserade grupper ska vara

rustade att ingå i komplexa förhandlingar med offentliga aktörer bör de ha en viss vana av att ha genomgått ansträngande dialoger sinsemellan, med lika- och oliktankande i respektive närhet. Civilsamhällets etablerade organisationer kan tillhandahålla möjlighetsstrukturer för självorganisering bland marginaliserade grupper genom att etablera och erbjuda möteslokaler, träning och andra resurser som behövs varhelst människor samlas på egna initiativ för att tillsammans lösa sina problem.

Referenser

Bächtiger, A., Dryzek, J. S., Mansbridge, J. J. & Warren, M. 2018. *The Oxford handbook of deliberative democracy*, Oxford, United Kingdom ; New York, Oxford University Press.

Cornwall, A. & Coelho, V. S. 2007. *Spaces for change?: the politics of citizen participation in new democratic arenas*, Zed Books.

Curato, N., Dryzek, J. S., Ercan, S. A., Hendriks, C. M. & Niemeyer, S. 2017. *Twelve Key Findings in Deliberative Democracy Research*. 146, 28.

Della Porta, D. 2013. *Can democracy be saved? : participation, deliberation and social movements*, Cambridge, Polity.

Demokratiutredningen 2000. *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet: Demokratiutredningens betänkande*, Stockholm, Fritzes offentliga publikationer.

Dryzek, J. S., Bächtiger, A., Chambers, S., Cohen, J., Druckman, J. N., Felicetti, A., Fishkin, J. S., Farrell, D. M., Fung, A., Gutmann, A., Landmore, H., Mansbridge, J., Marien, S., Neblo, M. A., Niemeyer, S., Setälä, M., Slothuus, R., Suiter, J., Thompson, D. & Warren, M. E. 2019. The crisis of democracy and the science of deliberation. *Science*, 363, 1144.

Elstub, S. & Escobar Rodríguez, O. L. 2019. *Handbook of democratic innovation and governance*, Cheltenham, UK ; Northampton, MA, Edward Elgar Publishing.

Fishkin, J., Siu, A., Diamond, L. & Bradburn, N. 2021. Is Deliberation an Antidote to Extreme Partisan Polarization? Reflections on "America in One Room". *American Political Science Review*, 115, 1464.

Fung, A. & Wright, E. O. (eds.) 2003b. *Deepening democracy: institutional innovations in empowered participatory governance*, London: Verso.

Gaventa, J. & Barrett, G. 2012. Mapping the Outcomes of Citizen Engagement. *World Development*, 40, 2399.

Geissel, B. 2019. *Democratic innovations in Europe. Handbook of democratic innovation and governance*.

Premfors, R. 2000. *Den starka demokratin*, Stockholm, Atlas.

Tahvilzadeh, N. 2021a. Att se medborgardialoger som minipubliker. *Plan*, 39.

Tahvilzadeh, N. 2021b. *Planerings (re) publiken: medborgardialogers effekter*. *Plan*, 49.

Tahvilzadeh, N. & Kings, L. 2018. Att göra kaos: Om förortspolitiken som urban styrregim och demokratiskt spel. Arkiv: *Tidskrift för samhällsanalys*, 2018, p. 103.

Warren, M. E. 2009. Governance-driven democratization. *Critical Policy Studies*, 3, 3.

Young, I. M. 2000. *Inclusion and democracy*, Oxford, Oxford University Press.

Östberg, K. 2021. *Folk i rörelse: Vår demokratis historia*, Ordfront.

Plattformer för sektorsövergripande samverkan

Patrik Cras*, *Ulrika Persson-Fishier***, *Nils Hertting***, *Martha Middlemiss Lé Mon***

* Sveriges Lantbruksuniversitet

** Uppsala Universitet

Samverkan mellan offentlig sektor, civilsamhället och näringslivet pågår i en mängd former. I ett pågående forskningsprojekt undersöker vi samverkan genom en samverkansplattform på kommunal nivå. Med en *samverkansplattform* menar vi här strukturer skapade för att upprätthålla löpande samverkan mellan aktörer inom civilsamhället, näringslivet och offentlig sektor. Det finns plattformer uppbyggda på olika sätt men vanliga beståndsdelar är en överenskommelse om att samverka, organisering av mötesplatser för dialog mellan deltagande parter och en stödstruktur med en eller flera anställda som har ansvar för att se till att samverkansprocessen drivs vidare.

Den som söker stöd att utforma sektorsövergripande samverkan av olika slag kan hämta stöd i MUCF:s samverkansmodell, ett metodstöd som myndigheten presenterat som en klickbar pdf-fil. dokumentet går det att klicka sig olika vägar för att få hjälp att utforma sin egen samverkansmodell. Vår avsikt är inte att utveckla principer för hur samverkansplattformar bör designas utan vårt primära syfte är att undersöka hur existerande lokala samverkansplattformar fungerar i praktiken²⁷. De forskningsfrågor vi ställer är dels hur en samverkansplattform påverkar civilsamhällesorganisationernas roller och funktioner, dels vilka arbets-sätt och strategier civilsamhällesorganisationerna utvecklar för sitt agerande inom samverkansplattformen. Vi intresserar oss också för hur representanter för det offentliga, såsom kommunen, förhåller sig till civilsamhället genom plattformen. Den befintliga civilsamhällesforskningen ger vissa uppslag gällande möjliga svar på dessa frågor och nedan sammanfattar vi en del av litteraturen och konstruerar en analysram att ta utgångspunkt i när vi närmar oss dessa frågor.

Möjliga roller för civilsamhället – några teoretiska perspektiv

Varför väljer man att bygga upp samverkansplattformar över sektorsgränserna? Bland de argument som förts fram i den vetenskapliga litteraturen återfinns att sådan samverkan bedöms ge effektivare beslutsfattande och ökat system-tänkande (Bodin 2017). Deltagandet av olika typer av aktörer kan också ge

---

²⁷ Den som söker stöd att utforma sektorsövergripande samverkan av olika slag kan hämta stöd i MUCF:s samverkansmodell, ett metodstöd som myndigheten presenterat som en klickbar pdf-fil (Se <https://www.mucof.se/verktyg/samverkansmodell-offentliga-aktorer-och-civilsamhallet>). I dokumentet går det att klicka sig olika vägar genom dokumentet för att få hjälp att utforma sin egen samverkansmodell

legitimitet åt processer och åtgärder (Danielsson et al. 2017). Det finns också forskning som kommer till mer kritiska slutsatser. Att fokusera på samverkan som lösning på politiska frågor kan resultera i att det stannat vid väldigt triviala ambitioner, tillfälliga projekt och att denna samverkan blir en perifer del av de medverkande organisationernas verksamhet (Hertting & Klijn 2017). Det finns dessutom forskning som drar slutsatsen att samverkansmodellerna inte ens är designade med ambitionen att uppnå andra resultat än att legitimera status quo – samverkan skapas helt enkelt med syftet att undvika kritik och avpolitiserade frågor (Swyngedouw 2010). Av denna litteratur går att dra slutsatsen att samverkansplattformar enbart under vissa förutsättningar kan förväntas vara effektiva i att bidra till att uppnå de syften som formuleras när de etableras (Newig et al. 2018).

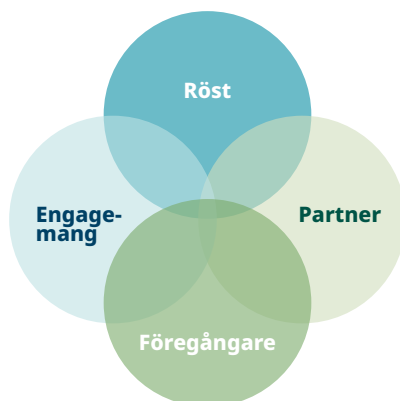
Den svenska civilsamhällesforskningen har länge fört en diskussion om civilsamhällets roll som röst i det politiska systemet kontra utförare av service (Wijkström 2012). Lundström & Wijkström (1995) presenterade analysen att civilsamhället i allt större utsträckning kom att ses som och fungera som en serviceproducent och allt mindre värderas utifrån sin roll att ge röst åt de grupper som civilsamhällets organisationer såg sig företräda. I denna binära typologi finns alltså två huvudsakliga roller som civilsamhället kan spela (röst eller service). Det går att göra flera tillägg till denna modell som ger mer nyanserade typologier. Harding (2012) lägger till gemensamhetskapande, demokratiträning och demokratifostran samt olika sätt att agera motpol till marknadens och statens logiker. Det går också att lägga till civilsamhällets roll som innovatör (Frantzeskaki et al. 2016).

När vi studerar samverkansplattformar har vi som utgångspunkt valt en typologi med fyra roller civilsamhället kan spela inom ramen för en samverkansplattform. Civilsamhället är en part som ger *röst* åt de grupper de ser sig företräda. Det kan handla om att artikulera behov mot den politiska nivån men även gentemot företag om sådana finns med som deltagare i samverkan (Piggot 2017). Röstfunktionen kan utövas på olika sätt genom dialog eller protest (McAdam 2017, Tarrow 1998).

Civilsamhället kan agera medproducent av de åtgärder partnerskapet skapar. Det kan vara genom att mobilisera vissa resurser såsom lokal kunskap eller ideellt arbete eller att på egen hand producera delar av de åtgärder som formas i nätverket. Vi definierar det här som *partner* och denna partnerroll bygger på civilsamhällets roll som serviceproducent.

Civilsamhället kan agera *föregångare* som inom partnerskapet visar på möjliga alternativ genom vad man lyckats åstadkomma inom civilsamhället. Detta hänger delvis samman med att civilsamhället, med sin grund i andra logiker än marknaden och det offentliga, kan ha förmåga att utveckla alternativa lösningar. Dessa kan sedan användas som inspiration för innovation även i offentlig sektor och hos kommersiella aktörer. Civilsamhället kan också skapa *engagemang* för nätverkets syften.

I figur 1 illustreras denna tankefigur.

Figur 4. Civilsamhällets samverkansroller

Förmågan att utöva dessa roller beror både på organisationens egna interna egenskaper (McCarthy & Zald 1977, Warren 2001) och kontextuella faktorer (Knoke 1990). Nedan presenterar vi preliminära resultat från en studie om en lokal samverkansplattform med fokus på klimatomställning. Innan vi går in på dessa observationer presenterar vi först den samverkansplattform som studerats.

Samverkansplattform med fokus klimatomställning som exempel

I det pågående forskningsprojektet sätter vi fokus på samverkan kring klimatomställning genom en samverkansplattform. Det exempel vi studerar just nu gäller en samverkansplattform för klimatomställning i en kommun (se <https://klimatprotokollet.uppsala.se/>). Plattformen samlar olika delar av den kommunala förvaltningen, företrädare för företag verksamma i staden och civilsamhällesorganisationer. Man går med i samarbetet genom att skriva under ett lokalt klimatavtal som omarbetas vart tredje år. Den gemensamma målsättningen som definieras i avtalet är att sänka utsläppen i linje med vad det internationella Parisavtalet kräver. De aktörer som går med i avtalet åtar sig också att mäta och rapportera sin klimatpåverkan så att det går att sammanställa gemensam statistik gällande huruvida man når uppsatta mål.

Plattformen finansieras till hälften av kommunen och till hälften av de övriga medlemmarna, mindre civilsamhällesorganisationer behöver dock inte betala någon medlemsavgift. Med dessa medel upprätthålls en arbetsstruktur som består av några olika typer av möten.

En gång per halvår träffas ledande personer i medverkande organisationer. Mer konkret arbete sker dock i en klimatgrupp som samlar organisationsföreträdare med särskilt ansvar för miljö och klimatfrågor i sina respektive organisationer och i särskilda fokus- och arbetsgrupper som arbetar mer konkret med specifika områden, exempelvis energi- eller plastanvändning. Det avtal som skrivs under för att bli medlem innehåller en mängd definierade utmaningar inom klimatområdet och medlemmarna väljer själva vilka av dessa utmaningar de vill anta för sin organisation och därmed också i vilka fokus- och arbetsgrupper de vill medverka.

Till stöd för att dessa processer ska fungera finns ett kansli med anställd personal som stödjer processerna och till stöd för kansliet finns en styrgrupp med ett urval av medlemsföreträdare.

Samverkansstrukturerna sträcker sig alltså från övergripande samtal på ledningsnivå till detaljspecifika samarbeten såsom exempelvis hur man kan formulera sig i upphandlingsunderlag. I samverkan har ett antal miljöorganisationer såsom Jordens Vänner, Naturskyddsföreningen och Klimataktion funnits med, vars fokus ligger på att påverka hur andra arbetar med klimatomställning. Dessutom har andra civilsamhällesorganisationer såsom Svenska kyrkan, Friskis & Svettis och Stadsmissionen funnits med, vars fokus inom klimatområdet ligger på att bidra till omställningen genom den egna organisationens omställningsarbete.

Preliminära slutsatser från pågående forskning

Civilsamhällets organisationer agerar, inom ramen för den plattform vi studerar, i alla roller identifierade i figur 1. Olika civilsamhällesorganisationer har dock olika tonvikt i sin medverkan och övriga parter förväntningar och syn på civilsamhällets roller varierar. En dimension som den teoretiska tankefiguren ovan saknar är att civilsamhällesorganisationerna också nyttjar samverkansplattformen som en resurs, framförallt genom att plattformen ger dem kunskap och kontakter som de nyttjar utanför samverkansplattformen. Det vill säga att de nyttjar plattformen som stöd för sitt bilaterala agerande gentemot kommunen (eller vissa företag) vid sidan av det som sker inom ramen för plattformen.

Tidigare forskning kommer till slutsatsen att samverkan framförallt ger utrymme till resursstarka civilsamhällesorganisationer (Polletta 2014; Nabatchi & Amsler 2010) och vi konstaterar att detta har relevans även i det sammanhang vi studerat. Plattformen utformas utifrån arbetsstrukturer som passar de som företräder sina organisationer som anställda. Här återkommer ett tryck på att professionalisera för att kunna samverka med det offentliga och näringslivet som tidigare forskning också identifierat (Hertting 2009). Civilsamhället företräds av de organisationer som har anställd personal som kan medverka eller de organisationer som kan mobilisera företrädare som antingen är pensionärer eller av andra anledningar kan disponera sin tid friare och delta i plattformens aktiviteter på dagtid.

Samverkan kring en politisk fråga kan bidra till att frågan avpolitiserar (jfr. Davies 2009, Lee, Walker & McQuarrie 2020). Civilsamhällets aktörer agerar i denna klimatsamverkan för att se till att hålla den politiska dimensionen levande i samtalen och påminner ständigt om den politiska nivåns övergripande ansvar. Miljöorganisationerna, vars huvudmålsättningar ligger i linje med samverkansplattformens uttalade syfte, intar i första hand röstrollen och agerar kontrollant eller kritisk röst i samverkansprocesserna.

Dessa observationer kan summeras som att civilsamhällets organisationer fortfarande har en viktig roll att spela som röstbärare även när de går in i mer konkreta samverkansprocesser, och att civilsamhällesorganisationer precis som andra aktörer kan nyttja plattformen på det sätt som de anser ger dem mest.

Seminariediskussionen

Under konferensen ombads seminariedeltagarna att diskutera vad som gör samverkansplattformar väl fungerande och vilka förutsättningar som de anser behöver finnas för att plattformarna ska fungera väl. Erfarenhetensutbytet skedde vid rundabordssamtal och deltagarna gavs också möjlighet att dela sina synpunkter på storskärm genom ett digitalt formulär.

På frågan om vad som ger förutsättningar för att dessa typer av forum ska fungera väl lyfte flera vikten av gemensamma mål för samverkan, exempelvis att ”alla är förankrade i syfte och målbild”. Vidare tryckte flera på att det också krävs en vilja att samverka och en deltagare formulerade det som vikten av att ”civilsamhällets perspektiv är efterfrågade på riktigt”. Flera av svaren indikerar att just de offentliga parternas vilja att samverka på riktigt kan vara bristfällig; det krävs ”Intern förankring hos den offentliga parten! Hos såväl politiker som tjänstepersoner.” eller det krävs ”politiskt engagemang från den offentliga sidan”.

Många lyfte tillit och förtroende som viktiga förutsättningar. Kopplat till detta lyfte andra vikten av ”jämligt bemötande” eller att de forum som skapas är forum ”där likvärdiga parter deltar”. Frågan är vad som menas med likvärdiga parter eller jämligt bemötande i dessa sammanhang? Flera lyfte också vikten av att identifiera olika roller och olika förutsättningar för de olika aktörerna som deltar i samverkan. Det uttrycks som behov av att ha ”förståelse för respektive roller” och betydelsen av att ”prata om gemensamma förutsättningar och varje aktörs förutsättning.” Det framkom synpunkter gällande att denna dimension av samverkan också kräver vissa resurser, det tar ”tid att lära känna de samverkande parternas likheter och olikheter ” som en av seminariedeltagare formulerade det.

Samverkansforumen behöver enligt seminariedeltagare också utvecklas löpande. Det kan handla om utmaningen att få med ”rätt” representanter i gruppen. I olika faser kan samma organisation behöva företrädas av olika personer men det kan också vara viktigt att ha en ”öppenhet att bjuda in fler om vi märker att vi inte är representativa”.

Under seminariet framkom det också synpunkter kring behovet av att göra samverkan konkret. En förutsättning för väl fungerande samverkansforum kan vara att det finns ”en tydlig och konkret fråga att jobba omkring” eller att man jobbar konkret i mer avgränsade projekt tillsammans. Betydelsen av ”koppling till riktiga processer” och inte ”samverkan för samverkans skull” lyftes fram. Det kom också fram synpunkter kring behovet av att vara uthållig över tid – det tar tid att etablera bra samverkansmodeller.

Sammanfattningsvis kretsade diskussionen kring behoven av att ha en gemensam målbild, gemensamt språk och jobba enhetligt och konkret mot dessa mål, såväl som behov av att tillåta spretighet, ha förståelse för varandras olika förutsättningar och olika intressen i samverkan.

Referenser

Bodin Ö. (2017). Collaborative environmental governance: Achieving collective action in social-ecological systems. *Science*. 2017 18;357(6352):eaan1114. 93.

Danielsson M, Hertting N, Klijn E-H. (2017). Tricky for good reasons: Institutionalizing local participatory governance in representative democracy. In: Hertting N, Kugelberg C, editors. *Local Participatory Governance and Representative Democracy: Institutional Dilemmas in European Cities*. NY: Routledge

Davies, J. S. (2009). The limits of joined-up government: Towards a political analysis. *Public administration*, 87(1), 80-96.

Frantzeskaki, N., Dumitru, A., Anguelovski, I., Avelino, F., Bach, M., Best, B., ... & Rauschmayer, F. (2016). Elucidating the changing roles of civil society in urban sustainability transitions. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 22, 41-50.

Harding, T. (2012). *Framtidens civilsamhälle: underlagsrapport 3 till Framtidskommissionen*. Stockholm: Regeringskansliet.

Hertting N, Klijn E-H. (2017). Institutionalization of local participatory governance in France, the Netherlands, and Sweden: Three arguments reconsidered. In: Hertting N, Kugelberg C (eds.) *Local Participatory Governance and Representative Democracy: Institutional Dilemmas in European Cities*. NY: Routledge

Hertting N. (2009). Neighborhood network governance, ethnic organization, and the prospects for political integration. *Journal of Housing and the Built Environment*. 2009 1;24(2):127–45.

Knoke D. (1990). *Organizing for collective action : the political economies of associations*. NY: A. de Gruyter

Lundström, T., & Wijkström, F. (1995). *Från röst till service?: den svenska ideella sektorn i förändring*. Sthl: Sköndalsinstitutet.

McAdam D. (2017). Social Movement Theory and the Prospects for Climate Change Activism in the United States. *Annu Rev Polit Sci*. 2017;20(1):189–208.

McCarthy JD, Zald MN.(1977). Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory. *Am J Sociol*. 1977;82(6):1212–41.

Nabatchi, T., & Amsler, L. B. (2014). Direct public engagement in local government. *The Am Review of Public Administration*, 44(4_suppl), 63S-88S.

- Newig J, Challies E, Jager NW, Kochskaemper E, Adzersen A. (2018). The Environmental Performance of Participatory and Collaborative Governance: A Framework of Causal Mechanisms. *Policy Stud J*. 2018 1;46(2):269–97.
- Piggot G. (2018) The influence of social movements on policies that constrain fossil fuel supply. *Clim Policy*. 2018 9;18(7):942–54.
- Polletta, F. (2014). Is participation without power good enough? Introduction to “Democracy Now: Ethnographies of contemporary participation”. *The Sociological Quarterly*, 55(3), 453-466.
- Swyngedouw E. (2010). Apocalypse Forever? *Theory Cult Soc*. 2010 1;27(2–3):213–32.
- Tarrow SG. (1998). *Power in movement : social movements and contentious politics*. Cambridge: CUP; 1998.
- Lee, C. W., McQuarrie, M., & Walker, E. T. (Eds.). (2020). *Democratizing inequalities: Dilemmas of the new public participation*. New York University Press.
- Warren ME. (2001). *Democracy and association*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Wijkström, F. (ed.) (2012). *Civilsamhället i samhällskontraktet*. Stockholm: European CSP.

mucf
Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällesfrågor

